

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЩОДО БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

POWERS OF THE BODIES OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE TO COMBAT ORGANIZED CRIME

Ляшук Р.М., д.ю.н., доцент,
начальник кафедри теорії, історії держави і права
та приватноправових дисциплін

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Олицький О.М., ад'юнк

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

У статті розглядається нормативно-правове забезпечення повноважень органів Державної прикордонної служби України щодо боротьби з організованою злочинністю. Наукове дослідження здійснено з використанням методів дедукції та індукції, аналізу та синтезу, які допомогли визначити структурно-логічну схему дослідження. Логіко-семантичний та догматичний методи застосовувались під час встановлення змісту правових норм та обсягу повноважень органів Державної прикордонної служби України. Системний метод допоміг з'ясувати структуру діяльності та систему органів Державної прикордонної служби України, які залучаються до боротьби з організованою злочинністю. Об'єктами дослідження стали нормативно-правові акти, що визначають повноваження органів Державної прикордонної служби України щодо боротьби з організованою злочинністю.

На підставі вивчення норм національного законодавства та відомчих нормативно-правових актів встановлено, що, охороняючи визначені ділянки державного кордону України, органи Державної прикордонної служби України беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, зокрема, під час виконання завдань з охорони кордону, взаємодії, проведення спеціальних заходів і операцій, виконання доручень правоохоронних органів, виявлення та безпосереднього припинення правопорушень.

З'ясовано, що повноваження органів Державної прикордонної служби України щодо боротьби з організованою злочинністю реалізуються на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів.

Проведене дослідження дозволило зробити висновки про зміст повноважень органів Державної прикордонної служби України щодо боротьби з організованою злочинністю. Серед них виділено та диференційовано: повноваження щодо попередження організованої злочинності (запобігання кримінальним правопорушенням; виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства), її припинення (виконання доручень правоохоронних органів; припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій; створення і використання банків даних; здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативного-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів; участь у спеціальних операціях; проведення спеціальних заходів щодо протидії незаконній міграції) та взаємодії з питань боротьби з організованою злочинністю.

Ключові слова: організована злочинність, боротьба з організованою злочинністю, Державна прикордонна служба України, підрозділи швидкого реагування, прикордонні загони, органи охорони кордону.

The article considers the regulatory and legal support of the powers of the State Border Guard Service of Ukraine in the fight against organized crime. The research was carried out using the methods of deduction and induction, analysis and synthesis, which helped to determine the structural and logical scheme of the study. Logical-semantic and dogmatic methods were used in establishing the content of legal norms and the scope of powers of the State Border Guard Service of Ukraine. The systematic method helped to clarify the structure of activity and the system of bodies of the State Border Guard Service of Ukraine involved in the fight against organized crime. The objects of the study were the regulations that determine the powers of the State Border Guard Service of Ukraine to combat organized crime.

Based on the study of national legislation and departmental regulations, it is established that protecting certain areas of the state border of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine participates in the fight against organized crime, in particular, during border protection, interaction, special measures and operations, execution of orders of law enforcement agencies, detection and immediate termination of offenses.

It was found that the powers of the State Border Guard Service of Ukraine to combat organized crime are exercised at the state border of Ukraine and within the controlled border areas.

The study allowed us to draw conclusions about the content of the powers of the State Border Guard Service of Ukraine to combat organized crime. Among them are: differentiated: powers to prevent organized crime (prevention of criminal offenses; identification of causes and conditions that lead to violations of the law), its termination (execution of law enforcement orders; termination of organized groups and criminal organizations; creation and use of data banks; implementation of intelligence, information-analytical and operational-search activities, as well as the implementation of counter-intelligence activities, participation in special operations, special measures to combat illegal migration) and cooperation in combating organized crime.

Key words: organized crime, fight against organized crime, State Border Guard Service of Ukraine, rapid response units, border detachments, border guards.

Істотним чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин в Україні, виникнення деформації у сфері економічного розвитку держави є організована злочинність. Стан криміногенної ситуації в державі свідчить про необхідність удосконалення заходів, спрямованих на нейтралізацію дії чинників, які зумовлюють організовану злочинність.

Проблема боротьби з організованою злочинністю залишається актуальною для кожного регіону, головним чином для великих міст. Організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати велику частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиван-

ням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо.

Для організованих злочинних угруповань характерним є достатньо високий рівень організованості, стійкі корупційні і міжнародні злочинні зв'язки. Для досягнення своїх цілей учасники організованих злочинних угруповань все частіше вдаються до вчинення корисливо-насильницьких злочинів.

Організованій злочинності сприяють гібридна війна Російської Федерації проти України, глобальні соціально-економічні процеси: урбанізація, міждержавна та міжрегіональна міграція, формування світового інформаційно-культурного простору.

Україна стає об'єктом зростаючої заінтересованості міжнародних злочинних угруповань, зокрема, у сферах легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівлі людьми, нелегального переміщення зброї, небезпечних матеріалів та наркотичних засобів. Збільшується кількість нелегальних мігрантів та набуває все більшого поширення організована етнічна злочинність.

Організовані злочинні угруповання дедалі частіше прагнуть використовувати Інтернет і новітні інформаційно-комп'ютерні технології для досягнення своїх кримінальних цілей. В умовах відкритості кордонів та єдиного світового інформаційного простору виникає потенційна загроза поширення в Україні таких небезпечних явищ, як екстремізм та тероризм.

Перед суб'єктами боротьби з організованою злочинністю постають нові завдання щодо визначення стратегічних напрямів їх діяльності, пошуку нових підходів до боротьби з організованою злочинністю, які б відповідали сучасним реаліям та враховували тенденції розвитку суспільства і держави [1, п. 1].

У законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» організовану злочинність визначено, як сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань [2, ст. 1].

Метою боротьби з організованою злочинністю є: встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; усунення причин і умов існування організованої злочинності [2, ст. 2].

Систему державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, становлять спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи та органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій [2, ст. 5].

До державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, з поміж інших, належать органи Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) [2, ст. 5].

Питання правового регулювання діяльності органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, були предметом дослідження багатьох вітчизняних та закордонних вчених. Серед них такі: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, В.Л. Грохольський, О.М. Джужа, Р.А. Калюжний, О.Г. Кальман, В.К. Колпаков, Н.Р. Нижник, Р.С. Орловський, В.В. Половніков, С.І. Халимон, В.О. Шамрай, О.Н. Яриш та інші. Проте комплексного вивчення питання повноважень органів Державної прикордонної служби України щодо боротьби з організованою злочинністю не проводилось, що і є метою нашого дослідження.

Основними напрямками боротьби з організованою злочинністю є:

- створення правової основи, організаційних, матеріально-технічних та інших умов для ефективної боротьби з організованою злочинністю, організація міжнародного співробітництва у цій сфері;
- виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність та сприяють їй;
- запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі;
- запобігання виникненню організованих злочинних угруповань;
- виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності;
- забезпечення відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, державі;

– запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність;

– протидія використанню учасниками організованих злочинних угруповань у своїх інтересах об'єднань громадян і засобів масової інформації;

– запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів [2, ст. 6].

ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення [3, ст. 6], основа її повноважень щодо боротьби з організованою злочинністю закладена у законі України «Про Державну прикордонну службу України». Правовий статус ДПСУ як суб'єкта, який бере участь у боротьбі з організованою злочинністю, базується на її функціях:

– участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

– участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України [3, ст. 2].

На ДПСУ, відповідно до визначених законом функцій, покладаються ряд обов'язків, які спрямовані також на боротьбу з організованою злочинністю. Серед них:

– організація запобігання кримінальним правопорушенням, протидія яким законодавством віднесено до компетенції ДПСУ, їх виявлення та припинення;

– запобігання та недопущення перетинання державного кордону України особами, яким, згідно із законодавством, не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів;

– розшук у пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду – виїзду осіб, які перебувають від органів досудового розслідування та суду;

– виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства про державний кордон України, вжиття в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення;

– здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;

– участь у межах своєї компетенції у взаємодії з органами Служби безпеки України, органами Національної поліції та іншими правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом і виконанні інших покладених на них завдань [3, ст. 19].

Для боротьби з організованою злочинністю ДПСУ наділена низкою прав, зокрема:

– відповідно до законів та інших нормативно-правових актів, в інтересах кримінального судочинства, міжнародного співробітництва в боротьбі з організованою злочинністю, а також з метою забезпечення національної безпеки України здійснювати контрольований (під оперативним контролем) пропуск через державний кордон України осіб у пунктах пропуску або поза ними;

– здійснювати згідно з дорученнями правоохоронних органів України затримання в пунктах пропуску осіб, які прямують через державний кордон України, осіб, які прямують через контрольні пункти в'їзду – виїзду та розшукуються за підозрою у вчиненні злочину, переховуються від органів досудового розслідування та суду, ухиляються від відбуття кримінального покарання та в інших випадках, передбачених законодавством України;

– створювати і використовувати в інтересах розвідки, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності,

участі у боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції інформаційні системи, у тому числі банки даних щодо осіб, які перетнули державний кордон України, осіб, які вчинили правопорушення, протидію яким віднесено до компетенції ДПСУ, осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежується право виїзду з України, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та в інших випадках, передбачених законами України;

- взаємодіяти з питань охорони державного кордону України, протидії незаконній міграції, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, транскордонній злочинності, контрабандній діяльності з компетентними органами та військовими формуваннями іноземних держав, міжнародними організаціями в порядку і на засадах, установлених законодавством [3, ст. 20].

Також у сфері боротьби з організованою злочинністю Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України взаємодіє з центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України (Адміністрацією ДПСУ) [2, ст. 17].

Адміністрація ДПСУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [4, п. 1].

До повноважень Адміністрації ДПСУ щодо боротьби з організованою злочинністю належать:

- реалізація державної політики у сфері охорони державного кордону, здійснення управління у сфері охорони державного кордону;

- здійснення оперативно-розшукової діяльності та контролю за її провадженням органами ДПСУ, взаємодія в межах своєї компетенції з іншими органами, що провадять таку діяльність;

- здійснення управління органами ДПСУ;

- підтримання взаємодії з компетентними органами та військовими формуваннями іноземних держав, міжнародними організаціями з питань охорони державного кордону, протидії незаконній міграції, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, транскордонній злочинності, контрабандній діяльності;

- організація запобігання кримінальним правопорушенням;

- організація інформаційно-аналітичної діяльності та оцінки ризиків в інтересах охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

- виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства про державний кордон, вжиття заходів для їх усунення [4, п. 2, 3].

Основним органом у загальній структурі ДПСУ, що безпосередньо виконує поставлені перед відомством завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України та бере участь в охороні суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також здійснює інші повноваження, передбачені законодавством України (участь у боротьбі з організованою злочинністю), є орган охорони державного кордону (далі – ООДК) [5, п. 2].

ООДК ДПСУ має прикордонний загін, окремий контрольно-пропускний пункт та авіаційну частину [5, п. 5].

Прикордонний загін реалізує функції ДПСУ щодо боротьби з організованою злочинністю в межах таких завдань, як:

- участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп

та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України;

- участь у проведенні спеціальних, прикордонних (спільних) операцій;

- організація та керівництво оперативно-службовою діяльністю підпорядкованих підрозділів [5, п. 1, 3. п. 2].

Різновидом прикордонного загону є мобільний прикордонний загін, який призначений для виконання спеціальних завдань з охорони та захисту державного кордону, участі в спеціальних операціях, проведення інших спеціальних дій та заходів у межах компетенції ДПСУ [5, п. 8].

Мобільний прикордонний загін належить до структурних підрозділів швидкого реагування ДПСУ та може залучатися до боротьби з організованою злочинністю під час здійснення таких службових дій:

- оперативне реагування на дії організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону, участь у заходах, спрямованих на припинення їх діяльності, що пов'язані з підвищенням ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців;

- участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, знешкодження терористів;

- участь у спеціальних операціях;

- проведення спеціальних заходів щодо протидії незаконній міграції, контрабандній та іншій протиправній діяльності на державному кордоні, у контрольованому прикордонному районі, у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України, контрольних пунктах в'їзду – виїзду [5, п. 2. п. 2].

Участь органів ДПСУ у боротьбі з організованою злочинністю на державному кордоні та в межах контрольованих прикордонних районів реалізується силами відділів прикордонної служби [6, п. 1. п. 2; 7, с. 6].

Правоохоронна функція відділів прикордонної служби ДПСУ щодо участі у боротьбі з організованою злочинністю «здійснюється шляхом виконання повноважень з охорони кордону, взаємодії, проведення спеціальних заходів і операцій, виконання доручень правоохоронних органів, виявлення та безпосереднього припинення правопорушень» [8, с. 134].

Значною мірою боротьба з організованою злочинністю ведеться оперативно-розшуковими підрозділами ДПСУ, які входять до складу її органів [5, п. 6]. Вона здійснюється в процесі оперативної охорони державного кордону України. Її особливостями є:

- 1) реалізація шляхом оперативної (розвідувальної, контролрозвідувальної та оперативно-розшукової) діяльності, правом здійснення якої наділені тільки спеціально визначені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єкти (оперативні підрозділи). Проведення такої діяльності іншими підрозділами забороняється;

- 2) завданнями і спрямуванням оперативної охорони є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Одним із основних обов'язків підрозділів, які здійснюють ОРД (п. 1. ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), є обов'язок вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень;

- 3) у процесі оперативної охорони забезпечення реалізації покладених на ДПСУ функцій щодо участі у боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції, участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних

воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України, участі у здійсненні державної охорони, здійснюється у порядку, передбаченому Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [9, с. 10, 11].

ДПСУ, як один із суб'єктів здійснення оперативно-розшукової діяльності, виконує завдання з боротьби зі злочинністю та протидії незаконній міграції на державному кордоні України, в межах контрольованих прикордонних районів, а також на лінії розмежування в зоні проведення ООС. Одним із важливих напрямів протидії злочинності загалом є їх припинення на стадії готування та замаху.

Серед основних напрямів оперативно-розшукової протидії злочинам на державному кордоні України необхідно визначити такі:

- здійснення заходів із створення умов для попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів;
- вжиття заходів по виявленню причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів;
- проведення профілактичних заходів серед осіб, які схильні до вчинення злочинів [10, с. 123–124].

Отже, діяльність органів ДПСУ щодо боротьби з організованою злочинністю є важливим складником загаль-

нонаціональної системи протидії злочинності. Ця правоохоронна діяльність органів ДПСУ здійснюється шляхом виконання повноважень з охорони кордону, взаємодії, проведення спеціальних заходів і операцій, виконання доручень правоохоронних органів, виявлення та безпосереднього припинення правопорушень.

Повноваження органів ДПСУ щодо боротьби з організованою злочинністю реалізуються на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів. До них варто віднести: повноваження щодо попередження організованої злочинності (запобігання кримінальним правопорушенням; виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства), її припинення (виконання доручень правоохоронних органів; припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій; створення і використання банків даних; здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контрольно-розвідувальних заходів; участь у спеціальних операціях; проведення спеціальних заходів щодо протидії незаконній міграції) та взаємодії з питань боротьби з організованою злочинністю.

Надалі необхідно дослідити правове регулювання взаємодії органів ДПСУ з іншими правоохоронними органами з питань протидії організованій злочинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011#Text> (дата звернення: 12.07.2020).
2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 5.08.2020).
3. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.
4. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.07.2020).
5. Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.11.2018 № 971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#n15> (дата звернення: 12.07.2020).
6. Положення про відділ прикордонної служби Державної прикордонної служби України: наказ Міністра внутрішніх справ України від 15 квітня 2016 р. № 311. *Офіційний вісник України*. 2016. № 41. Ст. 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-16#Text> (дата звернення: 10.07.2020).
7. Про затвердження Інструкції з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29 грудня 2009 р. № 1040. Окреме видання.
8. Ляшук Р.М. Участь відділів прикордонної служби у боротьбі з організованою злочинністю. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка: Науково-теоретичний журнал*. Луганськ: Вид-во РВВЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. Спеціальний випуск № 3. С. 129–135.
9. Половніков В.В. Функції Державної прикордонної служби України у сфері оперативної охорони державного кордону України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*: електронне наукове видання. – 2019. – № 3. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/25/27> (дата звернення: 10.07.2020).
10. Халимон С.І., Половніков В.В., Волинець П.П. Оперативно-розшукова профілактика у системі протидії злочинам на державному кордоні України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*: наук. фах. вид. 2018. Вип. 17. С. 121–130. URL: <https://cutt.ly/ndp1Usj> (дата звернення: 10.07.2020).